

عملکرد بورس کالای ایران از ابتدای تأسیس تا پایان سال ۱۳۸۶

بنفشه پورحسینی* و مسلم رشیدی**

بورس کالای ایران یکی از نهادهای مالی جدید در کشور است که سابقه فعالیت آن به چهار سال می‌رسد. مبادلات در این بورس در سه قالب نقد، نسیه و سلف انجام می‌گیرد و شامل محصولات فلزی، کشاورزی و پتروشیمی است. هدف از تأسیس این نهاد، کشف قیمت، شفاف‌سازی معاملات، نظارت بر روند معاملات و پایبندی به تعهدات از سوی طرفین است. حجم معاملات در بورس در سال‌های ابتدایی بسیار بالا بود به گونه‌ای که افزایش حجم مبادلات در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲ حدود ۱۱۷ درصد گزارش شده است. اما این روند در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ تعدیل شد و رشد حجم معاملات در سال‌های مذکور به ترتیب به ۰/۵ و ۲۲/۳ درصد رسید. در سال ۱۳۸۶ علی‌رغم کاهش ۸ درصدی حجم معاملات محصولات کشاورزی، رشد مجموع محصولات معامله شده در بورس کالا حدود ۴ درصد بوده است.

ورود شرکت‌های خارجی به بورس کالای ایران نشان‌دهنده وجود ظرفیت‌های بالقوه در این بازار برای جذب سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان داخلی و بین‌المللی است و می‌توان با فراهم کردن بستر مناسب به توسعه این بازار و افزایش تأثیر آن بر نظام توزیع و قیمت‌گذاری کالاها در کشور امیدوار بود.

واژه‌های کلیدی: بورس کالا، محصولات فلزی، محصولات پتروشیمی، محصولات کشاورزی، اوراق مشتقه.

۱. مقدمه

بر اساس قانون برنامه سوم و چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، شورای عالی بورس موظف به تأسیس بورس کالا شد. بورس فلزات در سال ۱۳۸۲ و بورس کشاورزی در سال ۱۳۸۳ تأسیس شد و در سال ۱۳۸۶ بورس کالایی با ادغام دو بورس کشاورزی و فلزات شروع به کار کرد.

* کارشناسی اقتصاد نظری - کارشناس معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی استان تهران

** کارشناسی ارشد اقتصاد انرژی - کارشناس ارشد معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی استان تهران

در انتهای سال ۱۳۸۶ محصولات پتروشیمی نیز در این بازار عرضه و معامله گردید. هم‌اکنون بورس کالای ایران با قدمت بیش از ۴ سال به داد و ستد انواع محصولات صنعتی، کشاورزی و پتروشیمی در قالب معاملات نقد، نسیه و سلف مشغول است.

کشف قیمت واقعی کالاها، نظارت بر روند معاملات و انجام تعهدات از سوی طرفین معامله و کاهش ریسک به سبب انتشار انواع اوراق مشتقه از علل تأسیس بورس کالا می‌باشد. ۱۰۶ شرکت داخلی و خارجی در بورس کالا فعالیت می‌کند که ۶۴ شرکت آن ایرانی و ۴۲ شرکت نیز خارجی است.^۱

۲. عملکرد بورس کالا

بورس کالای ایران شامل رینگ‌های معاملاتی محصولات فلزی و معدنی، محصولات کشاورزی و محصولات پتروشیمی است که هر کدام از این مجموعه‌های اصلی به زیر گروه‌های کوچکتر تقسیم می‌شوند.

در سال ۱۳۸۶، حدود ۷ میلیون تن محصولات فلزی و معدنی، کشاورزی و پتروشیمی در بورس کالا معامله شد که در مقایسه با سال ۱۳۸۵، حدود ۴ درصد رشد داشت (جدول ۱). به لحاظ ارزش معاملات، بورس کالا رشد ۳۲ درصدی را در سال ۱۳۸۶ نسبت به سال ۱۳۸۵ تجربه کرد. ارزش معاملات سالانه بورس کالا در پایان سال ۱۳۸۶ بالغ بر ۵۹۰۰۰ میلیارد ریال بود (جدول ۲).

در میان کالاهای معامله شده در بورس کالا طی سال ۱۳۸۶، حجم محصولات کشاورزی معامله شده حدود ۸ درصد کاهش را نشان می‌دهد. البته ارزش ریالی معاملات محصولات کشاورزی در این سال حدود ۲۸ درصد رشد داشته است. روند قیمتی این محصولات در نیمه دوم سال ۱۳۸۶ صعودی بوده که این روند به طور عمده ناشی از افزایش قیمت جهانی محصولات کشاورزی و غذایی بود. ذرت و کنجاله در گروه محصولات کشاورزی بیشترین ارزش معاملات را به خود اختصاص داده‌اند. گروه محصولات پتروشیمی در اواخر سال ۱۳۸۶ به بورس کالا پیوسته و قیر عمده‌ترین کالایی است که در این گروه معامله می‌شود.

از ابتدای تأسیس بورس فلزات و سپس ادغام آن در بورس کالا در میان محصولات فلزی و معدنی، فولاد بالاترین میزان ارزش معاملات را در بازار به خود اختصاص داده است که این امر نشان‌دهنده اهمیت و تقاضای بالای این محصول فلزی در ایران است. بنابر اطلاعات بورس کالای ایران، حجم معاملات فولاد در بورس نسبت به فروش داخلی در سال ۱۳۸۶ حدود ۵۳ درصد بود در حالی که این نسبت در سال ۱۳۸۵ حدود ۵۷ درصد بوده است. مس و آلومینیوم به ترتیب بعد از فولاد بالاترین میزان ارزش معاملات را به خود اختصاص داده‌اند. حجم معاملات آلومینیوم در

۱. گزارش نگرشی بر عملکرد بورس کالا (۵۴ ماهه)

۷ عملکرد بورس کالای ایران از ابتدای تأسیس ...

بورس نسبت به فروش داخلی در سال ۱۳۸۶ حدود ۹۷ درصد بود در حالی که این نسبت در سال ۱۳۸۵ به حدود ۹۸ درصد می‌رسید.

روند قیمت محصولات فلزی در بورس طی سالهای ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶ صعودی بوده است که بخشی از این افزایش قیمتها را می‌توان ناشی از افزایش قیمت جهانی فلزات اساسی دانست و عمده‌ترین دلیل افزایش قیمت جهانی فلزات را می‌توان افزایش تقاضا در کشورهای چین و هند، افزایش قیمت جهانی انرژی و جنگ در منطقه خاورمیانه دانست.

در مورد فلزات اساسی، روند حرکتی دو سری زمانی قیمت جهانی و متوسط قیمت در بورس تا حدودی یکسان است در حالی که روند متوسط قیمت خرده فروشی با این دو روند متفاوت است. این امر حکایت از شفاف‌سازی قیمت محصولات در بورس و همچنین رابطه نزدیک قیمت کالاها در بورس با قیمت‌های جهانی دارد و از سوی دیگر نشان‌دهنده این مطلب است که بازار سنتی ناکارتر از بازار بورس است.

از ابتدای سال ۱۳۸۱ تا پایان سال ۱۳۸۶ میزان تولید فولاد افزایش یافته است اما نرخ رشد تولید محصولات فولادی کاهنده بوده است. این مطلب بیشتر ناشی از تکنولوژی استخراج و فرآوری فلزات است که قدیمی بوده و موجب کاهش رشد تولید شده است. همچنین تولید محصولات فولادی با فن‌آوری پیشرفته‌تر نسبت به فولاد خام بیشتر بوده است. صادرات فولاد در سال ۱۳۸۶ نسبت به سال ۱۳۸۵، حدود ۳۸ درصد کاهش داشته است. اما واردات فولاد از سال ۱۳۸۰ تا پایان ۱۳۸۶ روندی صعودی داشته و فقط در سال ۱۳۸۳ نزولی بوده است. افزایش واردات در این دوره به طور عمده به دلیل حجم بالای سرمایه‌گذاری عمرانی دولت در برنامه چهارم توسعه و نیاز به فولاد بوده است.

استخراج مس طی سالهای ۱۳۸۱ تا پایان سال ۱۳۸۶ رشد داشته که دلیل آن افزایش تقاضای جهانی است. صادرات مس در همین دوره با نوسان مواجه بوده اما میزان صادرات همواره بالاتر از فروش داخلی می‌باشد که این امر حکایت از نگاه صادراتی دولت به مواد خام معدنی دارد. واردات مس طی سالهای ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶ روندی کاهشی داشت. نوسانات در تولید آلومینیوم در ایران از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶ زیاد بوده و این عدم ثبات حکایت از وابستگی تولیدکننده‌های آلومینیوم به تقاضای جهانی دارد.

جدول ۱. حجم معاملات بورس کالا از ابتدای راه‌اندازی تا پایان سال ۱۳۸۶ (هزار تن)

شرح	سال ۱۳۸۲	سال ۱۳۸۳	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۴	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۵	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۶	درصد تغییرات
محصولات فلزی و معدنی	۲۴۴۶	۵۲۲۳/۶	۱۱۳/۶	۵۱۳۲/۱	-۱/۷	۶۲۴۳	۲۱/۶	۶۴۴۳/۷	۳/۲
محصولات کشاورزی	-	۹۵	-	۲۱۴/۷	۱۲۶	۲۹۶/۶	۳۸	۲۷۳	-۸
محصولات پتروشیمی	-	-	-	-	-	-	-	۸۹/۷	-
کل محصولات	۲۴۴۶	۵۳۱۸/۶	۱۱۷/۴	۵۳۴۶/۸	۰/۵	۶۵۳۹/۶	۲۲/۳	۶۸۰۶/۴	۴

مأخذ: نگرشی بر عملکرد بورس کالا (۵۴ ماهه)

جدول ۲. ارزش معاملات بورس کالا از ابتدای راه‌اندازی تا پایان سال ۱۳۸۶ (میلیارد ریال)

شرح	سال ۱۳۸۲	سال ۱۳۸۳	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۴	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۵	درصد تغییرات	سال ۱۳۸۶	درصد تغییرات
محصولات فلزی و معدنی	۸۱۳۳/۷	۲۵۱۱۷/۸	۱۸۴/۳	۲۴۲۲۲/۹	-۳/۶	۴۴۱۰۶/۸	۸۲	۵۸۰۴۲	۳۱/۶
محصولات کشاورزی	-	۱۶۲/۲	-	۳۸۶/۵	۱۳۸/۳	۶۰۲/۷	۵۶	۷۷۲/۵	۲۸/۲
محصولات پتروشیمی	-	-	-	-	-	-	-	۳۵۲/۷	-
کل محصولات	۸۱۳۳/۷	۲۵۲۸۰	۱۸۶/۲	۲۴۶۰۹/۴	-۲/۶	۴۴۷۰۹/۵	۸۱/۷	۵۹۱۶۷/۲	۳۲/۳

مأخذ: نگرشی بر عملکرد بورس کالا (۵۴ ماهه)

۳. جمع‌بندی

تولید فلزات اساسی وابسته به رشد اقتصاد داخلی و رشد اقتصاد جهانی است. از سوی دیگر ورود ماشین‌آلات با تکنولوژی بالا بر استخراج و تولید محصولات این گروه تأثیر به‌سزایی دارد. با ملاحظه روند قیمت معاملات فلزات در بورس مشاهده می‌شود که بین قیمت‌های جهانی و قیمت‌های معاملاتی در بورس کالای ایران هم‌خوانی وجود دارد و شفافیت قیمت‌ها در بورس بیش از بازار سنتی است. دولت می‌تواند با ورود کالای بیشتر به بورس، دست‌دلالتان را از سودهای بادآورده کوتاه‌کند و این درآمد اضافی نصیب تولیدکنندگان شود تا از آن برای سرمایه‌گذاری استفاده کنند. ورود کالاها در بورس باید با کاهش دخالت دولت در قیمت‌گذاری همراه باشد تا تولیدکنندگان برای ورود به بورس تشویق شوند. همچنین بر خلاف بازارهای سنتی هزینه‌های معاملاتی در بورس کالا کاهش می‌یابد.

نکته دیگر این که تاکنون شاخصهای قیمتی در بورس کالای ایران طراحی نشده که این امر روند مقایسه قیمتی را در این بازار با مشکل مواجه می‌کند. در گزارش‌های بورس کالا، روند قیمتی

عملکرد بورس کالای ایران از ابتدای تأسیس ... ۹

به صورت تفکیک شده و برای هر محصول به طور جداگانه ارائه شده است. لذا بررسی امکان یا عدم امکان طراحی شاخصهای قیمتی در سه گروه محصولات فلزی، کشاورزی و پتروشیمی از یک سو و شاخص کل از سوی دیگر مفید به نظر می‌رسد.

منابع

الف) فارسی

مدیریت آمار و ارزیابی عملکرد شرکت بورس کالای ایران (۱۳۸۷)، «گزارش نگرشی بر عملکرد بورس کالا (۵۴ ماهه)»، خرداد.

ب) سایت اینترنتی

www.ime.co.ir

سایت اینترنتی شرکت بورس کالای ایران

